Artikkeli

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

CC BY NC

Poliittinen polarisaatio ja journalismi: neljä medialuottamusprofiilia

Artikkelissa tarkastellaan suomalaisten luottamusta uutismediaan Reuters-instituutin Digital News Report -kyselyaineiston avulla sekä suhteutetaan tehtyjä havaintoja yhteiskunnan poliittisesta polarisaatiosta ja journalismin asemasta käytyyn keskusteluun. Latent Class Analysis -menetelmää käyttäen muodostetaan neljä toisistaan eroavaa profiilia, joita luonnehtivat erilaiset arviot 14 suomalaisen uutismedian tai uutismediatyypin luotettavuudesta. Noin puolet vastaajista edustaa Luottavien profiilia, jossa kaikkia lueteltuja viestimiä/viestintyyppejä pidetään luotettavina. Vajaa kolmannes edustaa Valikoivien profiilia, jossa luottamus Yleisradioon ja päivälehtiin on suurempaa kuin luottamus iltapäivälehtiin ja ilmaisjakelulehtiin. Vastaajista 11 prosenttia edustaa Neutraalien profiilia, jossa uutismedioita ei tyypillisesti pidetä sen enempää luotettavina kuin epäluotettavinakaan ja 7 prosenttia Epäilevien profiilia, jossa tyypillisesti epäillään kaikkien lueteltujen uutismedioiden luotettavuutta. Luottamus ei näytä juurikaan kytkeytyvän odotuksiin journalismin tulkitsevasta roolista. Sen sijaan se liittyy hieman uutismedian käyttöön ja selvästi kokemukseen uutisoinnin oikeudenmukaisuudesta.

AVAINSANAT: Journalismi, polarisaatio, luottamus, uutismedia

Kansalaisten heikkenevä luottamus uutismediaan ja yhteiskunnan oletettu polarisoitumiskehitys ovat viime vuosina herättäneet huolta niin Suomessa kuin muuallakin (Fletcher, Cornia ja Nielsen 2020; Koivunen 2021). Kehitys on kuitenkin ollut erilaista eri maissa (Hanitzsch, Van Dalen ja Steindl 2018). Suomessa uutisiin luottavien osuus on pysynyt sitkeästi muita maita suurempana, vaikka luottavien osuus täälläkin hiljalleen hiipui, kunnes koronapandemian alettua vuonna 2020 se kääntyi ainakin väliaikaisesti kasvuun (Uutismedia verkossa 2021, 46–49). Suomalaiset ovat kuitenkin reilussa kymmenessä vuodessa hieman etääntyneet toisistaan arvioissaan uutismedian luotettavuudesta (Ojala ja Matikainen 2022).[1]

Yksi ilmeinen tekijä luottamuksen murenemisen taustalla on uutismedian suhteellisen monopoliaseman murtuminen uutisvälittäjänä. Internetin ja erityisesti sosiaalisen median nousu uutismedian rinnalle puheenaiheiden generoijana ja huomion kohdistajana on altis-

tanut kansalaiset aiempaa vahvemmin erilaisille vaihtoehtoisille tulkinnoille ja antanut lisäpontta uutismedian omaksumiin tulkintakehyksiin kohdistuvalle kritiikille (Andrejevic 2013, 5–12; Koivunen 2021). Uutismediaan on uudella tavalla kohdistunut julkista huomiota, jota se ei pysty itse kontrolloimaan ja johon sen on yritettävä sopeutua (Carlson 2018; Kunelius ja Reunanen 2016).

Tässä artikkelissa tarkastelen Reuters-instituutin Digital News Report -kyselyaineiston avulla suomalaisten luottamusta seuratuimpiin kotimaisiin uutismedioihin. Tarkastelun lähtökohtana on ajatus luottamuksen moniulotteisuudesta (vrt. Matikainen ym. 2020). Kyselyssä ilmaistu luottamus uutismediaa kohtaan rakentuu useista osatekijöistä ja eri vastaajilla todennäköisesti eri tavoin. Tutkin erityisesti sitä, kuinka jakautunutta suomalaisten luottamus eri uutisvälineisiin on ja millä tavoin kansalaisten luottamus kytkeytyy poliittiseen asennoitumiseen, mediakulutukseen, käsityksiin journalismin roolista tiedon arvioijana sekä kokemukseen uutisoinnin oikeudenmukaisuudesta.

Huoli uutismediaan kohdistuvasta luottamuksesta liittyy keskusteluissa vahvasti huoleen yhteiskuntien polarisoitumiskehityksestä. Liberaalien ja konservatiivien välinen, niin sanottu GAL–TAN-ulottuvuus[2] on noussut merkittäväksi poliittiseksi jakolinjaksi vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden rinnalle (Isotalo, Söderlund ja Schoultz 2020). Verkkomedia on helpottanut erilaisten poliittisten ryhmien organisoitumista, mikä on Suomessakin tuonut mediakartalle kansallismielisiä ja konservatiivisia, niin sanottuja vastamedioita (Noppari, Hiltunen ja Ahva 2019; Uutismedia verkossa 2021, 58–59). Keskustelua on käyty erilaisten ”ääripäiden” liian vahvasta asemasta julkisuudessa, mutta toisaalta on epäilty uutismedian sulkevan liiankin herkästi pois erilaisia vaihtoehtoisia kantoja ja näkökulmia (Koivunen 2021). Yhteiskunnan ideologinen jakautuminen on ongelma erityisesti itseään neutraalina ja puolueettomana pitävälle journalismille (Ojala 2021).

Uutismedian uudenlainen asema verkkoympäristössä näyttää johtavan sen tiedollisen auktoriteetin jonkinasteiseen rapautumiseen ja uutisten luotettavuuden arvioinnin vaikeutumiseen (Carlson 2018; Matikainen ym. 2020, 31–34; Robinson 2007). Tämä liittyy siihen, millaiseksi ihmiset mieltävät journalismin roolin. Osa haluaa sen toimivan edelleen tiedon portinvartijana niin, että journalistit arvioivat mikä on totta ja relevanttia. Heidän luottamustaan uutismediaan uusi mediaympäristö on voinut jopa lisätä. Kun verkko täyttyy erilaisista epämääräisistä vihjailuista ja juoruista, journalistiseen etiikkaan ja itsesääntelyyn sitoutunut uutismedia voi tuntua luotettavammalta vaihtoehdolta. Osa ihmisistä kuitenkin näyttää nykyään rinnastavan uutismedian muihin saatavilla oleviin tiedon lähteisiin, kuten vaikkapa kuntien viestinnän tuottamaan informaatioon, blogistien palstoihin tai yritysten sivustoihin (Grönlund ym. 2021, 17–19). He eivät ajattele uutismedialla olevan erityistä roolia erilaisten väitteiden pätevyyden ja relevanssin arvioinnissa vaan haluavat mieluummin itse arvioida niiden pätevyyttä (Uutismedia verkossa 2021, 52–54). Useimmat myös uskovat itse pystyvänsä erottamaan väärän tiedon oikeasta ja kantavat enemmän huolta virheellisen tiedon vaikutuksista muihin (Matikainen ym. 2020, 58; Medialiitto 2017).

Esittelen seuraavaksi uutismediaan kohdistuvaa luottamusta, poliittista polarisoitumista ja ideologisia kuplia koskevaa aiempaa tutkimusta. Sen jälkeen ryhmittelen Reuters-instituutin Digital News Report -aineiston (DNR 2021) ja Latent Class Analysis -menetelmän (Vermunt ja Madigson 2016) avulla suomalaiset neljään profiiliin sen mukaan, miten he arvioivat suomalaisen uutismedian luotettavuutta. Tämän jälkeen tarkastelen uutiskäytön

polarisoitumista ja mahdollista kuplautumista vertaamalla uutismedian käyttöä eri profiileissa. Vertaan profiileja myös sen suhteen, missä määrin uutisjournalismilta halutaan aktiivista roolia tiedon arvioijana ja arvottajana sekä millä tavalla vastaajat arvioivat uutisoinnin oikeudenmukaisuutta. Tulosten nojalla pohdin lopuksi uutisjournalismin asemaa suomalaisessa poliittisessa julkisuudessa ja journalismin mahdollisia selviytymisstrategioita nykyisessä viestintäympäristössä.

Luottamuksen ulottuvuudet, polarisoituminen ja ideologiset kuplat

Uutisiin kohdistuvan luottamuksen moniulotteisuus on tunnistettu tutkimuksessa jo varhain, ja samalla on myös yritetty rakentaa luottamusta mittaavaa asteikkoa kyselytutkimusten tarpeisiin. Yksi tunnetuimmista on Kohringin ja Matthesin (2007, 239–241) ehdotus, jonka mukaan uutismediaan kohdistuva luottamus rakentuisi luottamuksesta siihen, että (a) uutisten aihevalinta on relevantti ja (b) aihetta kuvataan relevanteilla faktoilla ja taustatiedoilla, jotka myös (c) pitävät paikkansa. Lisäksi kyse on luottamuksesta (d) toimittajan arvioihin ja kommentteihin.

Kysymällä erikseen luottamuksen osatekijöistä saadaan täsmällisempää tietoa kuin kysymällä yleisesti luottamuksesta uutismediaan tai tiettyihin uutisvälineisiin. Luottamus voi kuitenkin kytkeytyä (brändi)mielikuviin myös ilman kovin analyyttista arviointia (Toff ym. 2021a). Tästä syystä sen eri ulottuvuuksien mittaaminen on osoittautunut vaikeaksi. Ihmiset tulkitsevat luottamusta heuristisesti eivätkä välttämättä pysty arvioimaan erikseen esimerkiksi uutismedian ”rehellisyyttä”, ”tasapuolisuutta” tai ”ajankohtaisuutta” (Yale ym. 2015, 167). Avoimissa vastauksissa luottamusta uutismediaan perustellaan tyypillisesti yleisellä luotettavuuden kokemuksella (”*I just do*”), luottamuksella journalistiseen työprosessiin (faktojen tarkastus, evidenssi), uutisoinnin tyylillä ja syvällisyydellä sekä luottamuksella tiettyihin uutisbrändeihin (Newman ja Fletcher 2017, 10).

Kohringin ja Matthesin ehdottamat luottamuksen osatekijät vaikuttavat kuitenkin osuvilta, kun niitä vertaa uutisiin epäilevästi suhtautuvien esittämään mediakritiikkiin. Isossa-Britanniassa tehdyn laadullisiin haastatteluihin perustuvan tutkimuksen (Yonder 2021) mukaan epäilijöiden kritiikissä korostuvat ajatukset, että uutismedia ei kerro asioista koko totuutta, myötäilee valtaapitäviä ja jättää olennaisia näkökulmia vaille huomiota. Kyse on toisin sanoen kokemuksesta, että media raportoi asioista yksipuolisesti tai puolueellisesti. Myös Newmanin ja Fletcherin (2017, 18) tutkimuksessa selvästi yleisimmäksi epäluottamuksen syyksi osoittautui kokemus uutisten puolueellisuudesta eli epäluottamuksesta nimenomaan uutismedian tekemiä valintoja kohtaan. Epäluottamus ei juonnu niinkään siitä, että uutismedia esittäisi virheellisiä tietoja vaan siitä, että sen esittämää kuvaa pidetään vajaana.

Yonderin (2021) tutkimuksessa haastatellut katsoivat, että absoluuttisia totuuksia ei ole ja että tieto on aina jollain tavalla valikoitunutta ja värittynyttä. Enemmistö tutkimuksen osallistujista oli huomannut, että totuudellisuuden indikaattorit, joihin he olivat aiemmin nojanneet, eivät sittenkään takaa tiedon luotettavuutta. Esimerkiksi asiantuntijat ja tiede eivät edusta yksiselitteistä totuutta, vaan keskenään erilaisia, ristiriitaisia ja epävarmoja kantoja. Tilastot eivät anna yksiselitteistä kuvaa kohteestaan, vaan niillä asia voidaan saada näyttämään sellaiselta kuin halutaan. Myöskään valokuva tai video eivät kuvaa tapahtumaa

sinänsä, vaan nekin ovat valintojen tulosta ja voivat esittää kohteensa halutussa valossa. Tunnettuja medioita tai journalisteja ei myöskään enää pidetty luotettavuuden takeena, vaan niidenkin uskottiin voivan olla puolueellisia ja valikoivia.

Uutismediaan epäilevästi suhtautuvien havainnot totuudellisuuden indikaattoreiden epävarmuudesta ovat paljolti samoja, joita korostetaan kriittisen medialukutaidon oppaissa ja akateemisessa mediakritiikissä: tieto on luonteeltaan epävarmaa, uutisjutut koostuvat valinnoista, valtamedia tukee konsensusta ja vallitsevia arvoja. Uudessa mediaympäristössä lisääntyneet, valtamedialle vaihtoehtoiset ja sitä kritisoivat erilaiset tulkinnat näyttävät tehneen osan ihmisistä tietoisemmiksi näistä tiedon epävarmuuksista ja korostaneet heidän omaa vastuutaan tiedon etsijöinä ja arvioijina (Matikainen ym. 2020, 34). Valtamediaan epäluuloisesti suhtautuvat uskovat vaihtoehtoisten tiedonlähteiden auttavan näkemään virallisten totuuksien taakse. Vaikka niissä on paljon epäuskottavaa liioittelua ja satiiria, mukana voi olla myös olennaisia, valtamedian antamaa kuvaa horjuttavia tai täydentäviä tietoja ja näkemyksiä. (Haara ym. 2017, 64; Noppari, Hiltunen ja Ahva 2019; Yonder 2021.)

Uutismedian epäily ja vaihtoehtolähteisiin nojaaminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että tietoja aidosti arvioitaisiin kriittisesti. Eri lähteistä voidaan etsiä omia ennakkokäsityksiä vahvistavia viestejä, eikä niitä kyseenalaistaviin näkökulmiin välttämättä jakseta perehtyä (Yonder 2021; Korvela ja Vuorelma 2017). Yleisesti uskotaankin, että ihmisen ajattelua vaivaa niin sanottu ”vahvistusvinouma”, eli taipumus pitää totena sellaisia uutisia ja tietoja, jotka vahvistavat jo omaksuttuja käsityksiä ja uskomuksia (Benjamin ja Vallinkoski 2021, 13). Ihmiset myös tyypillisesti luottavat enemmän omaan kykyynsä kuin muiden kykyyn arvioida tiedon luotettavuutta (Matikainen ym. 2020, 58).

Myös uhkakuvia julkisuuden fragmentoitumisesta ja ideologisesta polarisoitumisesta perustellaan internetin moninaisella uutistarjonnalla sekä ihmisten taipumuksella hakea vahvistusta jo omaksumilleen käsityksille (Spohr 2017; Sunstein 2017). Kun ihmiset eivät enää ole pelkästään uutismedian tarjonnan varassa, on pelätty, että he joko itse hakeutuvat omia näkemyksiään tukevien tietolähteiden pariin tai verkkoalustojen algoritmit valikoivat heille lähinnä vain samanmielisiä sisältöjä. Tämä puolestaan voisi johtaa ideologisesti yhtenäisten ”kaikukammioiden” tai ”mediakuplien” syntymiseen. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että näin ei välttämättä käy. Sosiaalisen median käyttäjät kohtaavat tyypillisesti useampia uutislähteitä kuin sitä käyttämättömät (Fletcher ja Nielsen 2018), ja esimerkiksi Suomessa suurin osa ihmisiä seuraa yhä samoja, suosituimpia uutisvälineitä (Uutismedia verkossa 2021, 19–22).

Isossa-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan vain pieni osa väestöstä vaikuttaa elävän ideologisesti eristyneessä kuplassa, kun taas poliittinen aktiivisuus ja kiinnostus näyttävät lisäävän itselle vieraiden näkemysten kohtaamista ja tietojen varmistamista useista eri lähteistä (Dubois ja Blank 2018). Suomalaisessa tutkimuksessa puolestaan 21 prosenttia vastaajista oli täysin tai osittain samaa mieltä väitteestä ”tunnen eläväni sosiaalisen median kuplassa”. Väitteestä täysin tai osittain eri mieltä oli 58 prosenttia vastaajista. (Matikainen ym. 2020, 55.)

Aiemman tutkimuksen perusteella vaikuttaa siis ilmeiseltä, että uusi mediaympäristö ei niinkään ole sulkenut ihmisryhmiä ideologisiin kupliin vaan pikemminkin altistanut heitä jopa aiempaa enemmän erilaisille näkemyksille ja niin sanotuille ”vaihtoehtoisille totuuksille” (Lehtonen 2018). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei uusi mediaympäristö ja siihen liit-

tyvä uutismedian tiedollisen auktoriteetin heikentyminen silti loisi edellytyksiä polarisaation syvenemiselle. Internet tekee uudella tavalla mahdolliseksi samanmielisten ihmisten verkostoitumisen ja mielipiteiden vaihdon. Samanmieliset saavat toisiltaan tukea käsityksilleen, mikä voi tehdä heidät vastustuskykyisemmiksi muille näkemyksille, vaikka he kohtaisivat niitä aiempaa enemmän. Bruns (2019, 9) päätteleekin, että poliittinen polarisaatio ei niinkään johdu kaikukammioista tai kuplista vaan pikemminkin siitä, että internet on ”tehnyt helpommaksi havaita ja ilmaista erilaisten yhteiskunnallisten, taloudellisten, etnisten ja ideologisten ryhmien välisiä eroja”.

Verkossa organisoituvien, ideologisesti samanmielisten ryhmien jäsenet seuraavat ehkä hyvinkin aktiivisesti valtamediaa pysyäkseen ajan tasalla mutta tulkitsevat sitä omista ideologisista lähtökohdistaan ja samalla vahvistavat käsitystään valtamediasta ideologisena vastustajanaan. Tässä toistuu jo Stuart Hallin aikanaan esittämä kuvaus uutismedian vastustavasta luennasta: siinä missä suuri osa yleisöstä omaksuu median tarjoaman hallitsevan tulkintakehyksen, osa tulkitsee sitä nojaten toisenlaiseen, vastustavaan kehykseen (Hall 1973).

Poliittinen polarisaatio ei näin ollen johdukaan siitä, että seurataan vain samanmielistä mediaa tai siitä, että algoritmit suodattavat omia näkemyksiä horjuttavat näkökulmat pois. Sen sijaan polarisoitumisessa on pikemmin kyse vahvistuvista ryhmäidentiteeteistä, joissa käsitys omaan viiteryhmään kuuluvista on korostetun myönteinen ja käsitys ideologiseen vastapuoleen kuuluvista korostetun kielteinen (Bruns 2019, 9–10; Spohr 2017, 151).

Poliittinen polarisaatio on aiemmassa tutkimuksessa jaettu yhtäältä ideologiseen ja toisaalta affektiiviseen polarisaatioon. Ideologisessa polarisaatiossa on kyse mielipiteiden, arvojen ja asenteiden eriytymisestä, kun taas affektiivinen polarisaatio tarkoittaa ryhmäidentiteettien välisen antipatian ja vihamielisyyden kasvua. On ilmeistä, että ideologinen ja affektiivinen polarisaatio liittyvät toisiinsa mutta ovat myös osin toisistaan riippumattomia. Vihollisryhmää voidaan vastustaa ja vieroksua, vaikka monista asioista oltaisiin samaa mieltä. Suomessa poliittinen polarisaatio on useisiin muihin maihin verrattuna vähäistä, mutta viime vuosina erityisesti affektiivisen polarisaation on arvioitu voimistuneen täälläkin. (Isotalo, Söderlund ja Schoultz 2020; Iyengar, Sood ja Lelkes 2012; Kekkonen ja Ylä-Anttila 2021; Reiljan 2020.)

Toisin kuin useissa muissa maissa myöskään uutisten käyttö ei Suomessa ole poliittisesti polarisoitunutta. Suurimpia uutismedioita seuraa valtaosa väestöstä, eivätkä niiden yleisöt juuri eroa toisistaan poliittisilta asenteiltaan (Fletcher, Cornia ja Nielsen 2020; Uutismedia verkossa 2020, 37–38). Vastamedian käyttäjätkin seuraavat laajasti myös muuta uutismediaa (Uutismedia verkossa 2019, 43–44). Koska polarisaatiossa on enemmän kyse suhtautumisesta eri uutismedioihin kuin eroista niiden käytössä, uutisyleisön poliittisen polarisoitumisen tutkiminen vain uutisten käyttöön keskittymällä,[3] ei anna siitä koko kuvaa. Kuvaa voikin täydentää tutkimalla eri viestimiin kohdistuvaa luottamusta.

Kaikkiaan Suomessa luotetaan uutismediaan yleisemmin kuin useimmissa muissa maissa. Digital News Report -tutkimuksessa uutismediaan luottavien osuus on aina ollut vertailun korkein.[4] Myös ero luottamuksessa uutisiin yleensä (65 %) ja itse seurattuihin uutisiin (73 %) on suhteellisen pieni, mikä sekin kertoo uutismedian vähäisestä poliittisesta polarisaatiosta Suomessa. (Uutismedia verkossa 2021, 46–47.) Myöskään luottamuksessa tunnetuimpiin uutismedioihin ei ole suuria eroja. Eniten luotetaan Yleisradioon ja vähiten iltapäivälehtiin. Asteikolla nollasta kymmeneen Yleisradion saama keskimääräinen luottamusarvosana

vuonna 2021 oli 7,85 ja Iltalehden 6,00. Suomalaisista vain 8 prosenttia pitää Yleisradiota pikemmin epäluotettavana kuin luotettavana (arvosana 0–4), kun Iltalehteä näin arvioi 23 prosenttia vastaajista. Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella ääripäihin itsensä sijoittavat antavat kaikista luotelluista medioista hieman keskimääräistä matalammat arviot, kun vastaavasti lähemmäs poliittista keskustaa itsensä sijoittavien luottamusarviot ovat keskimääräistä korkeampia. Oikeistoon itsensä sijoittavat antavat Yleisradiolle ja Helsingin Sanomille hieman heikommat luottamusarviot kuin vastaajat keskimäärin. Poliittista kantaansa ilmaisemattomien arviot ovat kauttaaltaan keskimääräistä matalampia. (Emt., 51–52.)

Matikaisen ja kumppanien (2020, 18–26) tutkimuksessa suomalaisten luottamuksesta tunnetuimpiin uutismedioihin saatiin hyvin samanlaisia tuloksia. Vähintään 70 prosenttia vastaajista kertoi luottavansa Ylen uutisiin, MTV:n uutisiin ja Helsingin Sanomiin, kun iltapäivälehtiin luottavien osuus jäi reiluun 20 prosenttiin. Luottamus Ylen uutisiin, MTV:n uutisiin ja Helsingin Sanomiin eriytyi varsinkin vastaajien puoluekannan mukaan. Perussuomalaisia äänestäneistä vastaajista näihin medioihin ilmoitti luottavansa 40 prosenttia, kun muita puolueita äänestäneiden keskuudessa luottavien osuus oli yli 80 prosenttia. Luottamuksessa iltapäivälehtiin perussuomalaisia äänestäneet eivät samalla tavalla eronneet muista vaan sijoittuivat puolueiden keskivaiheille. Yleisöjen keskuuteen näyttää muodostuneen ”pieni mutta selvästi erottuva joukko, joka kokee niin Ylen uutiset kuin MTV:n uutiset ja Helsingin Sanomatkin epäluotettavaksi” (emt., 23). Ryhmän koko on 7 prosenttia suomalaisista, eikä se sosiodemografisten taustamuuttujien suhteen suuresti eroa muusta väestöstä (Ojala 2021, 2047–2048). Miesten ja perussuomalaisten osuus painottuu ryhmässä kuitenkin selvästi (Matikainen ym. 2020, 24).

Ojala ja Matikainen (2022) havaitsivat edelleen, että ihmisten ja ryhmien väliset erot luottamusarvioissa olivat kasvaneet vuodesta 2007 vuoteen 2019.[5] Erityisen selvää eriytyminen oli eri puolueiden kannattajien välillä, mikä tukee oletusta poliittisen polarisaation ja medialuottamuksen välisestä kytkennästä.

Suomalaisten medialuottamusprofiilit

Uutismediaa koskevaa luottamusta kunkin median osalta erikseen selvittävät kyselytutkimukset antavat täsmällisempää tietoa yleisön näkemyksistä kuin yleisesti luottamusta uutismediaan mittaavat tutkimukset. Näissä tutkimuksissa vastaajan ei tarvitse mielessään määritellä jonkinlaista keskiarvoa koko mediakentästä vaan hän voi suoraan arvioida kutakin mediaa. Mediakohtaiset vastausjakaumatkaan eivät kuitenkaan kerro sitä, miten yksittäisten vastaajien eri medioita koskevat arviot kytkeytyvät toisiinsa. Esimerkiksi se, että suomalaiset keskimäärin luottavat eniten Yleisradioon ja vähiten Iltalehteen (Uutismedia verkossa 2021, 51) ei vielä kerro sitä, ovatko mediat kaikkien vastaajien listauksissa tässä järjestyksessä vai onko vastaajien joukossa esimerkiksi ryhmä, joka pitää iltapäivälehtiä Yleisradiota luotettavampina.

Aiemmin tällaista ryhmäytymistä on Suomessa tutkittu lähinnä suhteuttamalla luottamusarvioita erilaisiin taustatekijöihin, kuten puoluekantaan, ikään ja sukupuoleen, ja tällöin eri medioiden järjestys luotettavuusarvioissa on ollut eri taustaryhmillä edellä mainittuja oikeistoon ja perussuomalaisiin liittyviä eroja lukuun ottamatta varsin samantapainen.

Tässä artikkelissa pyrin tilastollisen Latent Class Analysis (LCA) -menetelmän avulla ensin löytämään vuoden 2021 Digital News Report -aineistosta toisistaan eroavia profiileja, joilla suomalaiset ovat arvioineet 14 suomalaisen uutismedian luotettavuutta. Näin saadaan tietää aiempaa tarkemmin, millä tavalla suomalaiset jakautuvat luottamuksessaan eri uutisvälineisiin. Erottuuko esimerkiksi profiili, jossa luotetaan kaikkiin lueteltuihin viestimiin, tai kuinka suuri osa vastaajista sijoittuu profiiliin, jossa pidetään kaikkia lueteltuja viestimiä pikemmin epäluotettavina kuin luotettavina? Tämän jälkeen suhteutan profiileja taustamuuttujiin.

Latent Class Analysis on alkujaan Paul Lazarsfeldin ideoima todennäköisyyslaskentaan perustuva menetelmä, jossa aineisto jaetaan tarkasteltavien muuttujien suhteen sisäisesti mahdollisimman homogeenisiin luokkiin/profiileihin (McCutcheon 1987; Reunanen ja Suikkanen 1998, 52). Analyysissä kullekin havaintoyksikölle (vastaajalle) lasketaan todennäköisyys, jolla se kuuluu kuhunkin profiiliin. LCA iteroi ratkaisun sellaiseksi, että mahdollisimman suuri osa vastaajista kuuluu mahdollisimman todennäköisesti yhteen profiiliin ja mahdollisimman epätodennäköisesti muihin profiileihin. Kukin vastaaja voi siis eri todennäköisyyksin kuulua myös useisiin profiileihin. Hieman oikoen voi kuitenkin ajatella, että profiilit kuvaavat vastaajaryhmiä, joihin ”kuuluu” tietty osuus vastaajista. Tämän artikkelin analyyseissä käytetään Latent Gold 5.1 -ohjelmaa (Vermunt ja Madigson 2016).

Analyysin tuottamien luokkien/profiilien lukumäärä valitaan sen perusteella, kuinka täsmällisesti malli kuvaa aineistoa (*fit*) ja kuinka selkeä se on. Täsmällisyys yleensä paranee luokkia lisäämällä, mutta samalla ratkaisusta tulee monimutkaisempi ja vaikeatulkintaisempi. Päädyin tässä neliluokkaiseen ratkaisuun, vaikka sen täsmällisyyttä kuvaava eroavuusindeksi jää huonoksi. Ratkaisu on kuitenkin helppotulkintainen ja se selittää kunkin median luottamusarvioiden vaihtelua varsin hyvin.[6] Analyysiä varten muunsin vastaajien asteikolla 0–10 antamat luottamusarviot kolmiluokkaisiksi muuttujiksi: luotettava (arviot 6–10), ei luotettava eikä epäluotettava (5) ja epäluotettava (0–4).[7]

Digital news report -kyselyyn osallistui vuonna 2021 Suomessa 2009 vastaajaa. Kaikki vastaajat olivat 18 vuotta täyttäneitä, ja analyysissä aineisto painotettiin niin, että tulokset edustavat Suomen aikuisväestöä iän, sukupuolen ja asuinalueen suhteen.[8] Mediakohtaisia luotettavuusarvioita kyselyssä antoivat ne vastaajat, jotka olivat kuulleet kustakin luetellusta viestimestä. LCA-analyysiin voitiin ottaa vain ne vastaajat, jotka olivat antaneet arvionsa kaikista 14 viestimestä. Tästä syystä vastaajien määrä jää analyysissä 1 444:ään.[9]

Neliluokkainen ratkaisu osoittaa, että noin puolet suomalaisista pitää kaikkia lueteltuja viestimiä pikemminkin luotettavina kuin epäluotettavina. Tähän Luottavien profiiliin kuuluu 54 prosenttia vastaajista (kuvio 1). Vajaa kolmannes (28 %) puolestaan kuuluu Valikoivien profiiliin (kuvio 2). Siinä tyypillisesti luottamus on vahvinta suuriin valtakunnallisiin viestimiin, kuten Yleisradioon ja Helsingin Sanomiin ja vähäisintä iltapäivä- ja ilmaisjakelulehtiin. Neutraalien profiilissa (11 %) puolestaan tyypillisintä on antaa kaikille luetelluille viestimille keskimmäinen luottamusarvosana (kuvio 3). Neutraalien profiilissa ei toisin sanoen tyypillisesti pidetä medioita sen enempää luotettavina kuin epäluotettavinakaan. Vain 7 prosenttia vastaajista sijoittui Epäilevien profiiliin, jossa tunnusomaista on pitää useimpia luetelluista viestimistä pikemminkin epäluotettavina kuin luotettavina (kuvio 4).[10] Epäilevien profiili vastaa kooltaan Matikaisen ja kumppanien (2020, 23–24) omassa kyselyssään havaitsemaa valtamediaan epäilevästi suhtautuvien joukkoa.[11]

Kaikkiaan analyysi viittaa siihen, ettei suomalainen uutismedia ole juurikaan polarisoitunut poliittisesti. Vastaajat tyypillisimmin luottavat joko kaikkiin viestimiin (Luottavat) tai eivät juuri mihinkään niistä (Epäilevät), tai sitten epäluottamus kohdistuu yleisesti sensationalistisina pidettyihin iltapäivälehtiin (Valikoivat). Mahdolliset ideologiset perusteet erotella eri viestimiin kohdistuvaa luottamusta eivät ole niin vahvoja, että ne tulisivat tässä tilastollisessa analyysissä esiin.

Kuvio 1. Luottamusarviot Luottavien profiilissa.

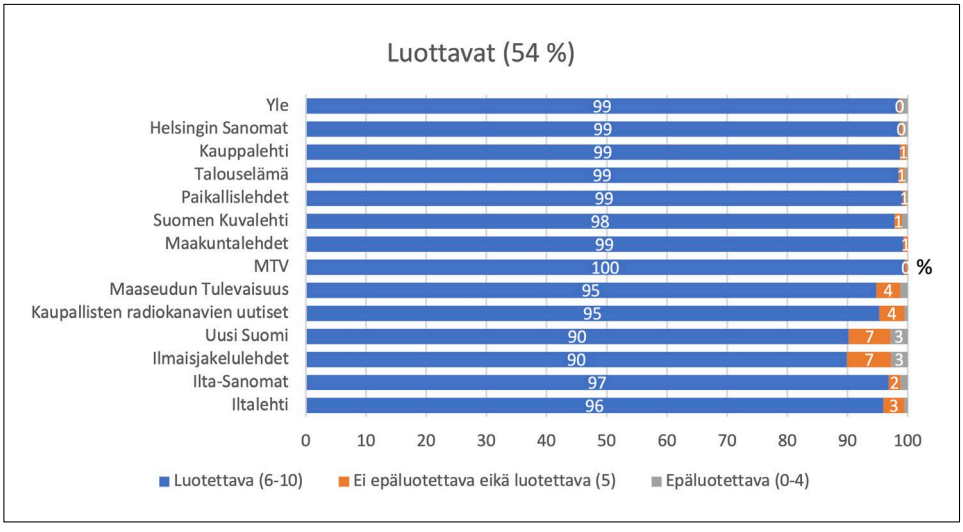

Kuvio 2. Luottamusarviot Valikoivien profiilissa.

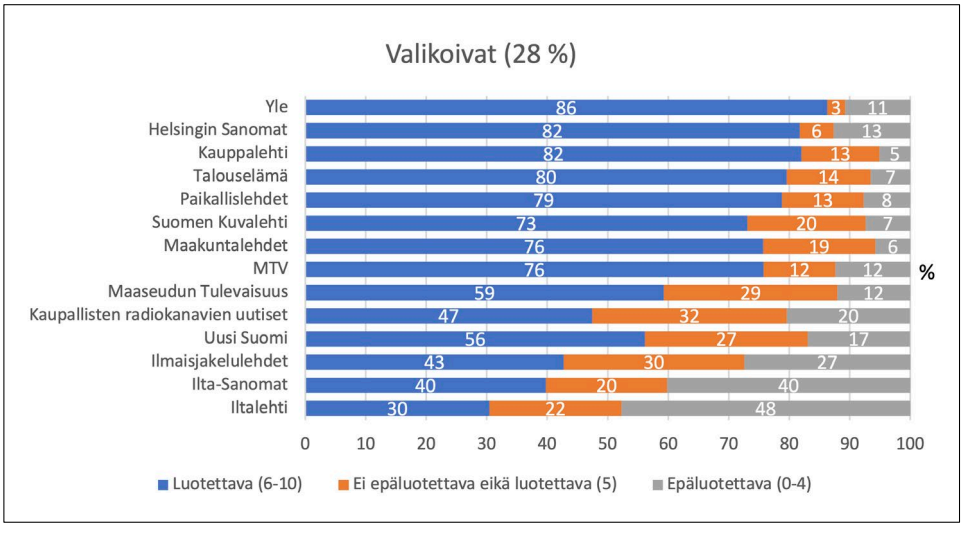

Kuvio 3. Luottamusarviot Neutraalien profiilissa.

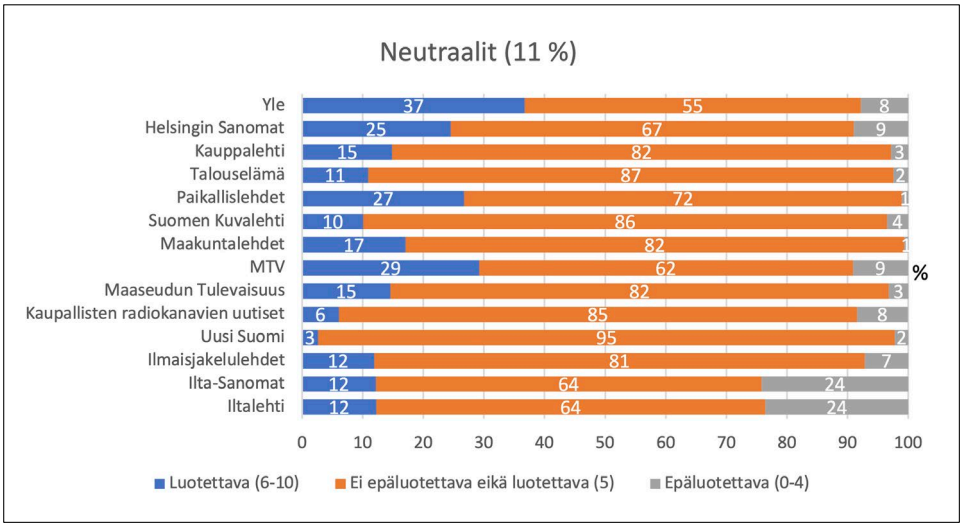

Kuvio 4. Luottamusarviot Epäilevien profiilissa.

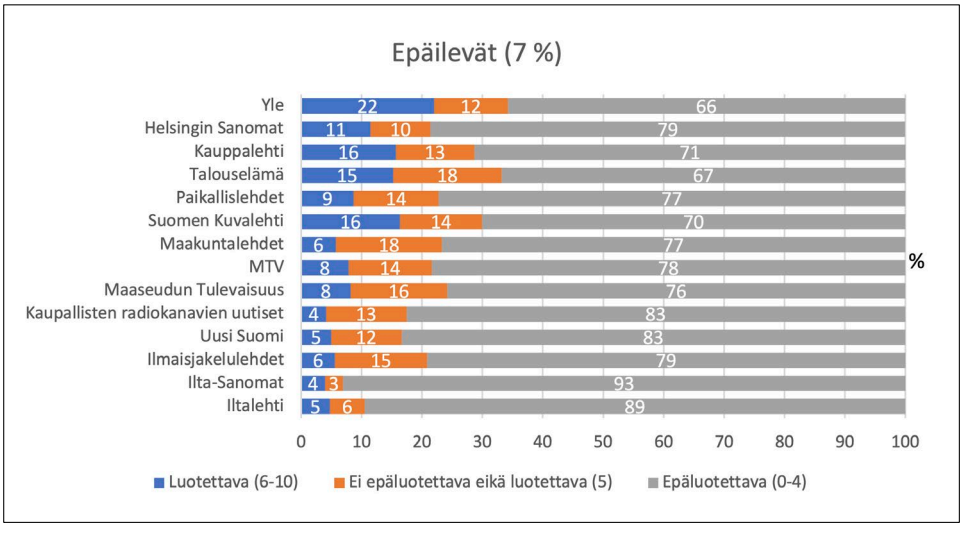

Analyysi siis vahvistaa oletusta, että suomalainen mediakenttä on arvoperustaltaan suhteellisen homogeeninen, ja sikäli kuin eri viestimiin luotetaan eri tavoin, nämä erot juontuvat pikemminkin viestinten koetusta kaupallisuudesta tai sensaatiohakuisuudesta (iltapäivälehdet) kuin ideologiaan tai arvoihin liittyvistä eroista. Eri viestinten välisten erojen pienuudesta huolimatta – tai juuri sen takia – analyysi kuitenkin osoittaa yleisön jakautuvan uutismediaan eri tavoin luottaviin profiileihin. Sikäli kuin tätä voi kutsua polarisoitumiseksi, on se hyvin epäsymmetristä: uutismediaan luottavia on paljon enemmän kuin sitä epäi-

leviä, eikä suurimpien medioiden joukossa ole yhtään sellaista, jota erityisesti epäilevien profiilissa pidettäisiin luotettavana. Jos profiilien erot perustuvat ideologiaan ja arvoihin, suomalaisesta mediakentästä näyttää puuttuvan suuri uutismedia, jonka arvot ja ideologia herättäisivät luottamusta epäilevien keskuudessa.

Reuters-instituutin Digital News Report -kyselyssä ei vuonna 2021 tiedusteltu vastaajan puoluekantaa, ja sen ainoa poliittis-ideologinen taustamuuttuja oli vastaajan asemoituminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle. Aiemmin raportoitujen tulosten (Uutismedia verkossa 2021, 49–50) perusteella voi olettaa, että LCA-profiilit eivät kovin voimakkaasti eriydy tämän ulottuvuuden suhteen. Poliittiseen keskustaan asemoituvien osuus on todennäköisesti keskimääräistä korkeampi Luottavien profiilissa ja vastaavasti poliittista kantaansa ilmoittamattomien osuus keskimääräistä suurempi Neutraalien ja Epäilevien profiileissa.[12]

Luottamusprofiilien koostumus iän, sukupuolen ja poliittisen suuntautumisen suhteen vastaa oletuksia (taulukko 1). Luottavien profiilissa painottuvat naiset, 35 vuotta täyttäneet sekä itsensä poliittiseen keskustaan asemoivat. Valikoivien profiilissa painottuvat miehet, alle 35-vuotiaat sekä vasemmistolaiset ja maltillisesti oikeistolaiset. Neutraalien profiilissa korostuu poliittista kantaansa ilmaisemattomien osuus. Epäilevien profiili on hyvin miesvoittoinen, ja siinä painottuvat myös nuoret, poliittista kantaansa ilmaisemattomat sekä vahvasti oikealle tai vasemmalle itsensä asemoivat.

Taulukko 1. Sukupuoli, ikä ja poliittinen kanta luottamusprofiileissa.

	Luottavat	Valikoivat	Neutraalit	Epäilevät	Kaikki	
	%	%	%	%	%	p
Mies	47	**60**	56	**82**	54	.000
Nainen	**53**	40	44	18	46	
18–34	18	**25**	20	**28**	21	.013
35+	**82**	75	80	72	79	
Hyvin vasemmistolainen	2	**6**	1	**10**	3	.000
Melko vasemmistolainen	18	**19**	10	5	16	
Poliittisessa keskustassa	**49**	39	27	32	43	
Melko oikeistolainen	13	**20**	10	12	15	
Hyvin oikeistolainen	3	3	4	**12**	4	
Ei asemoi itseään poliittisesti	16	14	**47**	**29**	20	

Vastaajat on sijoitettu profiileihin niillä todennäköisyyksillä, joilla he edustavat kutakin profiilia (3-step-menetelmä). Profiilien välisten erojen merkitsevyys (p-luku) puolestaan on laskettu sijoittamalla kukin vastaaja siihen profiiliin, mitä hän todennäköisimmin edustaa. Keskimääräistä vähintään 3 prosenttiyksikköä suuremmat luvut on lihavoitu ja pienemmät alleviivattu, jos p-luku on alle .050. N=1444.

Medialuottamuksen suhde mediankäyttöön

Julkisuuden kuplautumis- ja polaristoitumishypoteesien (Spohr 2017; Sunstein 2017) nojalla olisi luonteva ajatella, että valtamediaan luottavat myös seuraisivat sitä aktiivisesti, kun taas sitä epäilevät seuraisivat sitä vähemmän. Koska aiempi tutkimus kuitenkin on kyseenalaistanut kuplautumishypoteesin (Dubois ja Blank 2018; Fletcher ja Nielsen 2018) ja koska Suomessa suurimpien uutismedioiden yleisöt eivät juuri eroa poliittisilta asenteiltaan toisistaan (Fletcher, Cornia ja Nielsen 2020; Uutismedia verkossa 2020, 37–38), voi olettaa, että eri viestimiä seurataan kutakuinkin yhtä aktiivisesti kaikkien luottamusprofiilien piirissä. Vähäisintä seuraamisen voi ennustaa olevan Neutraalia profiilia edustavien keskuudessa, koska kantaaottamattomuus saattaa johtua siitä, ettei vastaaja koe tuntevansa viestimiä riittävän hyvin voidakseen arvioida niiden luotettavuutta. Voi myös olettaa, että viestinten suosituimmuusjärjestys ei erityisemmin poikkea eri profiileissa.

Luottamusprofiilien väliset erot eri viestinen seuraamisessa ovat kuitenkin oletettua suurempia (taulukko 2). Tulos osoittaa mediankäytön ja eri viestimiin kohdistuvan luottamuksen liittyvän selvästi toisiinsa siitä huolimatta, että Suomessa viestimet eivät ideologisesti juuri poikkea toisistaan Alfa-tv:n hieman muita konservatiivisempaa ja vastamedian jyrkän kansallismielistä ja valtamediaa kyseenalaistavaa luonnetta lukuun ottamatta.[13] Luottavien profiilissa tavoittavuudeltaan suurimpien medioiden seuraaminen painottuu eniten. Valikoivat puolestaan seuraavat keskimääräistä enemmän medioita, joihin he myös sanovat luottavansa. Epäilevät taas hakevat valtamedialle vaihtoehtoja niin ulkomaisista uutisvälineistä kuin vastamediastakin. Myös Uuden Suomen ja Alfa-tv:n seuraajien osuus on Epäilevien keskuudessa keskimääräistä suurempi. Sen sijaan talouslehtien ja Suomen Kuvalehden seuraamisessa Epäilevät eivät juuri poikkea keskimääräisestä. Neutraalien profiilissa noin puolet seuraa iltapäivälehtiä sekä Yleisradion ja MTV:n uutisia, mutta muita viestimiä seuraavien osuus jää tässä profiilissa vähäiseksi.

Vaikka mediankäytössä on luottamusprofiilien kesken selviä eroja, tätä ei voi luonnehtia kuplautumiseksi. Painotuseroista huolimatta Yleisradio, iltapäivälehdet ja MTV:n uutiset ovat kaikissa profiileissa suosituimmat uutismediat. Helsingin Sanomat on näiden jälkeen viidentenä muissa paitsi Epäilevien profiilissa, jossa se on kahdeksantena.

Taulukko 2. Viestinten seuraaminen luottamusprofiileissa.

	Luottavat	**Valikoivat**	**Neutraalit**	**Epäilevät**	**Kaikki**	
	%	%	%	%	%	p
Yleisradio	**79**	**82**	57	50	75	.000
Ilta-Sanomat	**75**	63	53	44	67	.000
MTV-uutiset	**71**	62	53	40	64	.000
Iltalehti	**67**	57	49	37	61	.000
Helsingin Sanomat	**41**	**42**	21	22	38	.000
Ilmaisjakelulehdet	**36**	28	21	17	31	.000
Maakuntalehti	**32**	**33**	15	21	29	.000
Paikallislehti	29	28	18	16	27	.006
Kaupallisten radio-kanavien uutiset	**21**	16	12	11	18	.007
Ulkomaiset tv-uutiskanavat	13	**22**	15	**28**	17	.000
Kauppalehti	14	**19**	4	16	14	.003
Talouselämä	12	15	5	12	12	.094
Ulkomaiset sanomalehdet	8	11	4	**23**	10	.000
Uusi Suomi	8	**14**	4	**18**	10	.000
Vastamedia	5	10	9	**25**	8	.000
Suomen Kuvalehti	7	**11**	0	9	8	.010
AlfaTV	7	7	7	13	8	.259
MSN News	8	8	4	9	8	.432
Maaseudun Tulevaisuus	7	8	3	7	7	.420
Hufvudstadsbladet	2	2	1	5	2	-

Vastaajilta kysyttiin kunkin viestimen seuraamista erikseen perinteisissä kanavissa (radio, televisio, painettu) ja verkossa. Taulukkoon on merkitty vastaajat, jotka sanovat seuranneensa kyseistä viestintä ainakin toisesta näistä kanavista viimeisen viikon aikana. Vastaajat on sijoitettu profiileihin niillä todennäköisyyksillä, joilla he edustavat kutakin profiilia (3-step-menetelmä). Profiilien välisten erojen merkitsevyys (p-luku) puolestaan on laskettu sijoittamalla kukin vastaaja siihen profiiliin, mitä hän todennäköisimmin edustaa. Keskimääräistä vähintään 3 prosenttiyksikköä suuremmat luvut on lihavoitu ja pienemmät alleviivattu, jos p-luku on alle .050. N=1444.

Yleisön poliittisesta polarisaatiosta on oltu huolissaan myös verkkomedian yleistymisen takia. On ajateltu, että uutisensa sosiaalisesta mediasta tai ylipäätään verkkomediasta hankkivat ajautuisivat omiin, valtamediaa kohtaan epäluuloisiin ryhmittymiinsä. Samanmieliset vahvistavat toistensa käsityksiä, ja samalla käsitykset toisella tavalla ajattelevista voivat muuttua kielteisiksi siitä huolimatta tai juuri sen vuoksi, että sosiaalinen media altistaa käyttäjiään monenlaisille näkemyksille (Bruns 2019, 9–10).

Voikin olettaa, että Luottavien profiilissa painottuvat uutisensa perinteisestä mediasta ja niiden verkkojulkaisuista hankkivat, kun Epäilevien profiilissa painottuvat uutisensa pääasiassa sosiaalisesta mediasta hankkivat. Analyysi vahvistaa oletuksen, joskin Luottavien profii-

lissa ero keskimääräiseen on hyvin pieni (taulukko 3). Sen sijaan Epäilevien profiilissa uutisensa pääasiassa sosiaalisesta mediasta hankkivien osuus on selvästi keskimääräistä suurempi.

Sosiaalista mediaa pääasiallisena uutislähteenä käyttävien osuus on erityisen suuri nuorten ikäluokkien keskuudessa (Uutismedia verkossa 2021, 11), minkä vuoksi on vaikea sanoa, liittyykö epäily enemmän ikään vai pääasialliseen uutislähteeseen. Sekä nuorten että sosiaalisen median käyttäjien osuus on Epäilevien profiilissa keskimääräistä suurempi (taulukot 1 ja 3).

Taulukko 3. Pääasialliset uutislähteet luottamusprofiileissa.

	Luottavat	Valikoivat	Neutraalit	Epäilevät	Kaikki	
	%	%	%	%	%	p
Radio, TV, painetut lehdet	46	46	39	39	45	.000
Perinteinen media verkossa	47	44	44	33	45	
Some ja muu uusi verkkomedia	8	9	**18**	**28**	10	

Vastaajilta kysyttiin mitä luetelluista uutismedian tyypeistä he olivat käyttäneet uutislähteenä viimeisen viikon aikana ja mitä näistä he pitivät pääasiallisena uutislähteenä. Taulukon mediatyypit on yhdistetty kysymykseen sisältyneistä eritellymmistä vaihtoehdoista (ks. Uutismedia verkossa 2021, 10). Somen kanssa saman luokkaan on yhdistetty vaihtoehto ”Uutissivustojen, kuten Ampparit.com, Uusisuomi.fi tai msn.fi verkkosivut/sovellukset”. Vastaajat on sijoitettu profiileihin niillä todennäköisyyksillä, joilla he edustavat kutakin profiilia (3-step-menetelmä). Profiilien välisten erojen merkitsevyys (p-luku) puolestaan on laskettu sijoittamalla kukin vastaaja siihen profiiliin, mitä hän todennäköisimmin edustaa. Keskimääräistä vähintään 3 prosenttiyksikköä suuremmat luvut on lihavoitu ja pienemmät alleviivattu, jos p-luku on alle .050 N=1413.

Medialuottamuksen suhde uutismedian rooliin tiedon arvioijana

Yleisön luottamus ja epäluottamus uutismediaan perustuu paljolti samoihin kriteereihin kuin mitä toimittajat itsekin pitävät ohjeenaan: uutisoinnin olisi oltava puolueetonta, tasapuolista, luotettavaa ja totuudenmukaista (Manninen 2019; Newman ja Fletcher 2017; Ojala 2021; Reunanen ja Koljonen 2014). Yleisön olisi siis voitava luottaa siihen, että uutismedia tuo esille olennaiset asiat ja esittelee tasapuolisin totuudellisuuden ja relevanssin kriteerein niitä koskevat erilaiset osapuolet ja näkökannat.

Sen enempää toimittajat (Reunanen ja Koljonen 2018) kuin yleisötkään (Ojala 2021) eivät nykyään ajattele, että uutisjournalismi olisi yhteiskunnallisessa keskustelussa passiivinen tarkkailija. Toimittajien aktiivinen osallisuus poliittisessa keskustelussa eli ”mediainterventionismi” (Strömbäck ja Esser 2009, 217) on viime vuosikymmeninä lisääntynyt niin kansainvälisesti (Djerf-Pierre ja Weibull 2008; Fink ja Schudson 2014; Salgado ja Strömbäck 2012) kuin Suomessakin, missä journalismin tulkitseva ja kriittinen ote on erityisesti 1970-luvun jälkeen vahvistunut, lähteiden sitaatit ovat lyhentyneet ja toimittajat itse ovat tulleet jutuissa enemmän esiin (Aula 1992; Kantola 2011ab; Kumpu 2020; Kunelius ja Väliverronen 2012; Väliverronen 2022).

Suomalaiset toimittajat pitävät journalistista osallistumista tarpeellisena totuuden selvittämisen ja ”kokonaiskuvan” luomisen takia. Koska tiedetään, että lähteet esittävät tarkoitushakuisia osatotuuksia, toimittajan on täydennettävä tietoja toisten lähteiden avulla. Koska asiat ovat monimutkaisia ja asiantuntijat käyttävät vaikeaa kieltä, toimittajan on muokattava

tämä puhe helpommin ymmärrettävään muotoon. Toimittajan on myös tarkastettava faktoja ja esitettävä tarvittaessa vastaväitteitä. Lisäksi on pyrittävä tulkitsemaan asioiden syitä ja seurauksia. (Reunanen ja Koljonen 2014, 57–58.)

Myös uutismediaan luottavan yleisön keskuudessa yleensä uskotaan journalismin suhteellisen itsenäiseen asemaan ja totuutta tavoittelevaan eetokseen. Sen sijaan uutisiin epäilevästi suhtautuvat katsovat tyypillisemmin, että toimitukset eivät ole itsenäisiä vaan ne ovat tiedonvälityksessään riippuvaisia valtaapitävistä. Siinä missä uutismediaan epäilevästi suhtautuvat näkevät uutismedian tekemissä rajauksissa tiettyjen näkökantojen ja aiheiden syrjintää, pitävät mediaan luottavat niitä tarpeellisena journalistisena harkintana ennakkoluuloisen ja harhaanjohtavan misinformaation torjumiseksi. (Ojala 2021, 2049–2054.)

Voi siis olettaa, että uutisiin luottavien keskuudessa toimittajien aktiiviseen rooliin suhtaudutaan myönteisemmin kuin niitä epäilevien keskuudessa. Uutisiin luottavat todennäköisesti arvostavat toimittajien pyrkimystä arvioida kriittisesti erilaisia kantoja ja painottaa jutuissa parhaiten perusteltuja näkemyksiä. Voi myös ajatella, että uutisiin luottavat ovat taipuvaisempia uskomaan, että on olemassa yleispätevästi hyviä päämääriä, kuten vaikkapa ilmastonmuutoksen torjunta tai ihmisarvon kunnioittaminen, joita journalismin pitäisi pikemminkin pyrkiä edistämään kuin olemaan neutraali niiden suhteen. Epäilevien joukossa taas nämäkin asiat luultavasti tulkitaan poliittisemmiksi ja sitoutumattomaksi itsensä esittävältä journalismilta odotetaan niidenkin suhteen neutraaliutta.

Seuraavassa eri luottamusprofiilien käsityksiä toimittajien aktiivisesta ja mediainterventionistisesta roolista selvitetään kolmella väittämäparilla, joista kustakin vastaajan piti valita se, kumpi kuvaa paremmin hänen omaa näkemystään. Lisäksi oli mahdollista vastata ”en osaa sanoa”. Suurimmat erot luottamusprofiilien kesken ovat ”en osaa sanoa” -vastausten osuuksissa. Neutraalien profiilissa osuus on peräti noin 40 prosenttia ja Epäilevienkin profiilissa 16–25 prosenttia, kun Luottavien ja Valikoivien profiileissa se jää 5–12 prosenttiin. Vertailun helpottamiseksi taulukossa 4 tarkastellaan vain vastaajia, jotka ovat ottaneet kantaa jommankumman väittämän puolesta. Toisin kuin edellisissä taulukoissa, kukin vastaaja on sijoitettu siihen luottamusprofiiliin, mihin hän todennäköisimmin kuuluu.[14]

Erot luottamusprofiilien kesken ovat oletettua pienempiä. Kaikissa profiileissa valtaosa haluaa uutisten tarjoajien mieluummin heijastavan erilaisia näkökantoja kuin argumentoivan parhaina pitämiensä näkökantojen puolesta. Samoin kaikissa profiileissa useimpien mielestä uutisten tarjoajien pitäisi pyrkiä neutraaliuteen aiheesta riippumatta sen sijaan, että olisi tiettyjä aiheita, joissa neutraaliudesta voisi luopua. Ainoastaan kysymyksessä siitä, pitäisikö heikommin perustelluille kannoille antaa vähemmän tilaa kuin paremmin perustelluille, profiilit eroavat oletuksen mukaisesti, joskaan eivät siinäkään kovin voimakkaasti. Vaikuttaa siis siltä, että myös enemmistö uutismediaan luottavista arvioi mieluummin itse erilaisia näkökulmia ja perusteluja kuin antaa toimittajien arvottaa niitä puolestaan.

Tulokset antavat tukea oletukselle journalismin tiedollisen auktoriteetin heikkenemisestä uudessa viestintäympäristössä. Kun uutismedia ei voi entiseen tapaan kontrolloida julkisen huomion kohdistumista ja ihmisillä on pääsy moniin myös journalistien käyttämiin tiedonlähteisiin, tämä pakottaa uutismedian muuttamaan suhdettaan yleisöön. Yleisölle on ollut pakko antaa keskeisempi rooli määritellä mikä on kiinnostavaa ja tärkeää, mikä on samalla heikentänyt uutismedian aiempaa, journalismin institutionaalisiin uutiskriteereihin ja toimintatapoihin nojaavaa auktoriteettia (Robinson 2007).

Taulukko 4. Näkemykset uutismedian roolista luottamusprofiileissa ilman ”en osaa sanoa” -vastanneita.

	Luottavat	Valikoivat	Neutraalit	Epäilevät	Kaikki	
	%	%	%	%	%	p
Uutisten tarjoajien tulisi heijastaa erilaisia näkökantoja ja antaa ihmisten vetää omat johtopäätöksensä	83	86	83	87	84	.567
Uutisten tarjoajien tulisi argumentoida parhaina pitämiensä näkökantojen puolesta	17	14	17	13	16	
N	690	355	82	77	1204	
Uutisten tarjoajien tulisi pyrkiä neutraaliuteen aiheesta riippumatta	79	78	80	85	79	.525
On tiettyjä aiheita, joissa uutisten tarjoajien ei ole järkevää pyrkiä neutraaliuteen	21	22	20	15	21	
N	736	381	93	86	1296	
Uutisten tarjoajien pitäisi antaa kaikille kannoille yhtä paljon tilaa	71	69	**81**	**81**	72	.033
Uutisen tarjoajien pitäisi antaa vähemmän tilaa kannoille, joita ne pitävät heikommin perusteltuina	29	**31**	19	19	28	
N	713	368	93	85	1259	

Q_IMPARTIAL_2021: ”Ajattele maasi uutisia yleisesti. Kun uutisten tarjoajat raportoivat yhteiskunnallisista ja poliittisista aiheista, kumpi seuraavista on lähempänä omaa näkemystäsi?” Kukin vastaaja on sijoitettu siihen profiiliin, mitä hän todennäköisimmin edustaa. Keskimääräistä vähintään 3 prosenttiyksikköä suuremmat luvut on lihavoitu ja pienemmät alleviivattu, jos p-luku on alle .050.

Luottamus uutisiin ja kokemus uutisoinnin oikeudenmukaisuudesta

Kuten edellä on todettu, uutisiin kohdistuvaa luottamusta heikentää tyypillisesti kokemus siitä, että uutismedia käsittelee itselle tärkeitä asioita jollain tapaa vajaasti tai epäoikeudenmukaisesti. Aiempien tutkimusten mukaan uutisiin epäilevästi suhtautuvat ajattelevat, että uutismedia ei kerro koko totuutta, myötäilee valtaapitäviä ja on puolueellista (Newman ja Fletcher 2017, 18; Noppari, Hiltunen ja Ahva 2019; Ojala 2021; Toff ym. 2021a; Yonder 2021).

Reuters-instituutin kyselyssä vastaajista noin puolet piti heille lueteltuja asioita koskevaa uutisointia oikeudenmukaisena, viidennes epäoikeudenmukaisena ja kolmannes ei osannut sanoa. Epäoikeudenmukaiseksi koetaan yleisimmin uutisointi omasta yhteiskunta- ja varallisuusluokasta (23 %) sekä omista poliittista näkemyksistä (21 %). Harvimmin epäoikeudenmukaiseksi taas koetaan uutisointi omasta asuinpaikasta (11 %) ja omasta etnisestä ryhmästä (13 %). (Uutismedia verkossa 2021, 54–58.)

Voi olettaa, että kokemus uutisoinnin oikeudenmukaisuudesta vaihtelee selvästi eri luottamusprofiileissa. Uutisointia oikeudenmukaisena pitävien osuus on todennäköisesti suurinta Luottavien profiilissa ja pienintä Epäilevien profiilissa. ”En osaa sanoa” -vastaukset puolestaan todennäköisesti korostuvat Neutraalien profiilissa. Voi myös olettaa, että profiilien väliset erot ovat suurimmat poliittisiin näkemyksiin sekä yhteiskunta- ja varallisuusluokkaan liittyvässä uutisoinnissa.

Taulukko 5. Kokemus uutisoinnin oikeudenmukaisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta luottamusprofiileissa.

	Luottavat	**Valikoivat**	**Neutraalit**	**Epäilevät**	**Kaikki**	
	%	%	%	%	%	p
			Poliittiset näkemyksesi			
Oikeudenmukaista	**55**	42	10	12	43	.000
Epäoikeudenmukaista	15	**29**	25	**61**	23	
En osaa sanoa	30	29	**65**	26	33	
			Ikäisesi henkilöt			
Oikeudenmukaista	63	50	15	31	52	.000
Epäoikeudenmukaista	15	**26**	17	**34**	19	
En osaa sanoa	23	24	**68**	**36**	29	
			Kanssasi samaa sukupuolta edustavat henkilöt			
Oikeudenmukaista	**64**	55	18	22	53	.000
Epäoikeudenmukaista	10	18	18	**46**	16	
En osaa sanoa	26	26	**64**	32	30	
			Yhteiskunta- ja varallisuusluokkasi			
Oikeudenmukaista	**56**	45	9	17	45	.000
Epäoikeudenmukaista	19	**28**	25	**48**	24	
En osaa sanoa	26	27	**66**	**34**	31	
			Kanssasi samaa etnistä alkuperää edustavat henkilöt			
Oikeudenmukaista	**66**	57	17	22	55	.000
Epäoikeudenmukaista	10	17	14	**45**	15	
En osaa sanoa	23	26	**69**	**33**	29	
			Asuinpaikkasi			
Oikeudenmukaista	**72**	60	22	30	60	.000
Epäoikeudenmukaista	9	15	12	**29**	13	
En osaa sanoa	19	25	**66**	**42**	27	

QDiv2_2021: Ajattele maasi uutisia yleisesti. Onko uutisorganisaatioiden uutisointi seuraavista aiheista mielestäsi oikeudenmukaista vai epäoikeudenmukaista? Vastaajat on sijoitettu profiileihin niillä todennäköisyyksillä, joilla he edustavat kutakin profiilia (3-step-menetelmä). Profiilien välisten erojen merkitsevyys (p-luku) puolestaan on laskettu sijoittamalla kukin vastaaja siihen profiiliin, mitä hän todennäköisimmin edustaa. Keskimääräistä vähintään 3 prosenttiyksikköä suuremmat luvut on lihavoitu ja pienemmät alleviivattu, jos p-luku on alle .050. N=1444. Analyysissä eivät ole mukana vastaajat, jotka eivät arvioineet kaikkien lueteltujen viestinten luotettavuutta (ks. kuviot 1–4). Tästä syystä kokonaisjakaumat poikkeavat hieman Uutismedia verkossa 2021 -raportissa esitetyistä jakaumista.

Analyysin tulokset (taulukko 5) vastaavat odotuksia. Luottavien profiilissa useimmat pitävät uutisointia kaikkien teemojen osalta oikeudenmukaisena, kun taas Epäilevien profiilissa uutisointia epäoikeudenmukaisena pitävien osuus on useimmissa teemoissa sitä oikeudenmukaisena pitävien osuutta suurempi. Epäilevien profiilissa korostuu tyytymättömyys poliittisten näkemysten uutisointiin, mutta myös yhteiskunta- ja varallisuusluokkaan, etniseen taustaan ja sukupuoleen liittyvää uutisointia pitää epäoikeudenmukaisena lähes puolet Epäilevien profiilin edustajista. Koska Epäilevien profiiliin sijoittuu pääosin miehiä ja koska muihin puolueisiin verrattuna erityisesti perussuomalaisten kannattajat suhtautuvat uutismediaan epäillen (Matikainen ym. 2020, 24), voi olettaa, että Epäilevien profiilissa epäoikeudenmukaisena pidetään nimenomaan miesten ja ”kantasuomalaisten” asemaa uutisissa.

Valikoivien profiilissakin lähes kolmannes pitää poliittisiin näkemyksiinsä ja omaan yhteiskunta- ja varallisuusluokkansa liittyvää uutisointia epäoikeudenmukaisena. Sen sijaan omaan sukupuoleen tai etniseen taustaan liittyvä epäoikeudenmukaisuuden kokemus ei heidän piirissään korostu. Voi ajatella, että Valikoivien ideologinen kritiikki ei ponnista samassa määrin kansallismielis-konservatiivisesta arvopohjasta kuin Epäilevien. Tähän viittaa sekin, että heidän joukossaan on vain vähän itsensä poliittisesti hyvin oikealle sijoittavia (taulukko 1).

Poliittinen polarisaatio ja uutismedian strategiat

Suomalainen uutismedia on ollut ideologisesti varsin yhdenmukaista sen jälkeen, kun viimeistään 1990-luvulla valtalehdet olivat irrottautuneet puoluesidonnaisuudestaan ja poliittisesti sitoutuneet kakkoslehdet vähentäneet ilmestymiskertojaan ja menettäneet levikkiään. Uutismedia on esittänyt edustavansa koko kansaa ja erityisesti oman levikkialueensa väestöä ja mukaillut näin päättäjienkin keskuudessa vallinnutta ajatusta kansakunnan yhteisistä ongelmista ja tavoitteista, joita voidaan järkevän keskustelun ja sovittelun avulla yhdessä ratkaista ja saavuttaa.

Kansallisen konsensuksen tavoittelulla ja sitä tukevalla julkisuudella on silti koko ajan ollut myös kriitikkonsa. Politiikan vasemmalla laidalla uutismediaa on pidetty porvarillisena, ja niin sanotussa maakuntien Suomessa valtakunnallista mediaa on syytetty Helsinki-keskeisyydestä sekä alueiden näkökulman unohtamisesta. Maakunnallinen lehdistö on puolestaan puolustanut oman alueensa etuja ja näkökulmaa. Tästä huolimatta suomalaisten luottamus niin uutismediaan kuin yhteiskunnan muihinkin instituutioihin on ollut kansainvälisesti verrattuna laajaa.

Viime vuosina on ollut merkkejä siitä, että kansainvälisten oikeistopopulististen virtausten vahvistuminen ja internetin tarjoamat journalismille vaihtoehtoiset ja sitä kyseenalaistavat tiedonlähteet olisivat horjuttaneet kansalaisten luottamusta uutismediaan myös Suomessa. Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden rinnalle keskeiseksi yhteiskuntaa jakavaksi ulottuvuudeksi on tullut kansainvälisesti suuntautuneen liberalismin ja kansallismielisen konservatismin välinen poliittinen ulottuvuus. Internetiin on kehittynyt vastamediasta ja erilaisista sosiaalisen median verkostoista koostuva ekosysteemi, joka suhtautuu kielteisesti ja epäluuloisesti valtamediaan ja valtaapitäviin.

Toistaiseksi niin sanottu vastamedia pikemminkin täydentää valtamediaa kuin tarjoaa sille vaihtoehdon. Sekä valtamediaan luottavat että siihen epäluuloisesti suhtautuvat seuraavat paljolti samoja laajalevikkisiä uutisvälineitä, ja uutismediaan epäilevästi suhtautuvien osuus on tämänkin analyysin mukaan vain vajaa 10 prosenttia aikuisväestöstä. Tulokset eivät siis tue ajatusta, että suomalaiset eläisivät poliittisesti eriytyneissä mediakuplissa. Sen sijaan ne antavat tukea Brunsin (2019, 9) oletukselle, että poliittinen polarisaatio johtuu pikemminkin siitä, että internet on ”tehnyt helpommaksi havaita ja ilmaista erilaisten yhteiskunnallisten, taloudellisten, etnisten ja ideologisten ryhmien välisiä eroja”. Samalla internet on mahdollistanut uutismediaan epäilevästi suhtautuvien verkottumisen ja uutismediaa horjuttavien viestien tehokkaan levittämisen.

Valtamediaa kyseenalaistava uusi mediaekosysteemi ja sille ominainen hyökkäävä ja polarisoiva keskustelukulttuuri ovat herättäneet huolta niin uutismedian kuin vakiintuneiden poliittisten ryhmittymienkin piirissä: miten turvata yhteiskuntarauha ja järkevän julkisen keskustelun mahdollisuus nykyisessä informaatioympäristössä. Voiko uutismedia säilyttää keskeisen asemansa julkisen keskustelun organisoijana, vai ollaanko siirtymässä kohti eriytyneempää mediaympäristöä, jossa poliittista keskustelua käydään eri kansalaisryhmien ja aatesuuntien omilla, enemmän tai vähemmän journalistisilla alustoilla?

Ensinäkemältä tulokset eivät tue ajatusta poliittisesti sitoutuneen journalismin paluusta. Niin uutisiin luottavat kuin niitä epäilevätkin kannattavat neutraalia, kaikille kannoille avointa uutismediaa. Toisaalta voi kysyä, onko tällainen kaikelle avoin uutismedia journalismia lainkaan, jos sille ei suoda mandaattia tiedon kriittiseen arviointiin. Ja voiko yksi julkaisu koskaan olla täysin avoin kaikelle? Ehkä avoimuus kaikelle toteutuisi paremmin mediaympäristössä, jossa valittavana on lukuisa joukko erilaisiin arvopohjiin ja poliittisiin näkemyksiin sitoutuneita medioita. Monet ovatkin jo tottuneet hakemaan valtamedian näkemyksiä täydentäviä ja kyseenalaistavia viestejä muualta internetistä.

Valtamediassa puolestaan mietitään, missä määrin siihen kielteisesti suhtautuvien luottamuksen voittaminen edes lopulta on mielekäs tavoite, koska menestyksen kannalta olennaisinta kuitenkin on vakuuttaa yleisö, jonka voi saada sitoutettua tilaajiksi (Carlson 2018; Toff ym. 2021b). Tämä voi johtaa vähittäiseen mukautumiseen ydinyleisön arvoihin ja intresseihin, mikä puolestaan voisi antaa tilaa sille, että konservatiivinen ja eliitin vastainen vastamedia vähitellen ammattimaistuisi ja kehittyisi varteenotettavaksi vaihtoehdoksi yhteiskunnan vakiintuneita tietoinstituutioita ja poliittista valtavirtaa mukailevalle uutismedialle.

Poliittisesti sitoutuneen uutismedian paluun puolesta todistaa myös, että luottamus uutismediaan näyttää kytkeytyvän vahvasti siihen, kuinka oikeudenmukaisena uutisointia omasta viiteryhmästä ja itselle tärkeistä näkemyksistä pidetään. Epäilevien profiilissa 61 prosenttia pitää uutisointia omista poliittisista näkemyksistään epäoikeudenmukaisena, kun Luottavien profiilissa näin ajattelevien osuus on vain 15 prosenttia. Oikeudenmukaisuuden vaade voi toki perustua ideaaliin erilaisten näkemysten tasapuolisesta kohtelusta, mutta luultavasti eri tavoin ajattelevien käsitys tasapuolisuudesta on erilainen. Oikeudenmukaiselta tuntuu usein nimenomaan omia näkemyksiä mukaileva uutisointi.

Uutismedia voi reagoida näihin julkisuutta polarisoiviin tendensseihin ainakin kolmella tavalla. Se voi valita itselleen suopean ja maksukykyisen kohdeyleisön ja tehdä laadukasta journalismia myötäillen tämän yleisön elämäntapaa ja arvolähtökohtia. Tässä vaihtoehdossa journalismi voisi nojata muiden yleisönsä luottamien tietoinstituutioiden tuottamaan

tietoon ja toimia järkevänä pidetyn julkisen keskustelun areenana väljästi määritellyn konsensuksen puitteissa. Asiantuntevina pidetyille näkemyksille annettaisiin etusija ja hämärin tai moraalisesti kyseenalaisin perustein näitä kyseenalaistavat kannat jätettäisiin vähälle huomiolle.

Toinen vaihtoehto on omaksua sensationalistisempi uutisoinnin linja, jossa erilaisia provokaatioita ja skandaaleja paisuttelemalla pyrittäisiin saamaan yleisöksi sekä provokaatioille hurraavat että niistä pöyristyvät. Uutismedia ei tällöin niinkään tavoittelisi yleisönsä luottamusta vaan pikemminkin sen huomiota. Tämä strategia voisi hyvinkin toimia, sillä vaikka esimerkiksi iltapäivälehdet ovat vähiten luotettuja, niitä silti luetaan verkossa eniten. Kyyninen ja skandaalihakuinen toimintatapa on kuitenkin omiaan vahvistamaan yhteiskunnan polarisoivia tendenssejä sekä heikentämään luottamusta poliittisiin ja muihin instituutioihin, mikä samalla voisi heikentää luottamusta myös uutisiin (Hanitzsch, Van Dalen ja Steindl 2018).

Kolmas vaihtoehto on journalismin perinteisten ideaalien kriittinen reflektio ja uudelleentulkinta. Sen sijaan että journalismin rakentavuus ja konfliktikeskeisyys nähtäisiin toistensa vaihtoehdoiksi, etsittäisiinkin entistä tarmokkaammin tapoja niiden yhdistämiseksi. Luottamusta rapauttaa kokemus epäoikeudenmukaisuudesta eli paljolti siitä, ettei tule mediassa kuulluksi. Kuulluksi tuleminen puolestaan ei tarkoita pelkästään äänen antamista ja empaattista suhtautumista vaan myös esitettyjen näkemysten vakavaa ja kriittistä arviointia ja perustelujen vaatimista. Kun tapahtuma-ala vaati, että voimassa olleet koronarajoitukset jäisivät viimeisiksi, olisi toimittaja voinut (ironisesti) kysyä, mistä vaatimuksen esittäjä tietää, ettei uutta vakavaa epidemia-aaltoa koskaan enää tule. Vastaavasti viranomaisilta olisi pitänyt saada vastaus siihen, miksi koronarajoitukset edellyttivät baarin sulkemista, jos sinne tuli esiintymään trubaduuri. Kyse ei siis ole konfliktin väistelystä vaan aidosti dialogisesta ja rakentavasta journalismista, jossa olennaista on paitsi äänen antaminen myös perustelujen kuunteleminen ja niiden vaatiminen.

Kolmas toimintavaihtoehto ei välttämättä paljon eroa ensimmäisestä. Ero on lähinnä siinä, että se korostaa enemmän erilaisten arvolähtökohtien, kokemusten ja perustelujen merkitystä. Kuten yksi maakuntalehden päätoimittaja asian taannoin keskustelussamme muotoili, journalismin pitäisi ikään kuin antaa siedätyshoitoa altistamalla ihmisiä eri tavoin ajattelevien näkemyksille ja kokemuksille. Lisäksi kolmatta vaihtoehtoa luonnehtii pyrkimys lisätä eri tavoin ajattelevien ymmärrystä toistensa ajattelun perusteista. Tätä ymmärrystä parantamalla journalismi voi esimerkiksi täsmentää, mistä konfliktin osapuolet tarkkaan ottaen ovat erimielisiä.

Vaihtoehdoista ensimmäinen voi hyvinkin lisätä tavoitellun yleisön luottamusta uutismediaan, mutta se voi samalla vahvistaa yhteiskunnan ja median polarisaatiota. Toinen toimintavaihtoehto tuskin lisää medialuottamusta mutta voi kuitenkin onnistua liiketoiminnallisesti. Kolmas vaihtoehto on vaativin ja epävarmin. On kuitenkin houkuttelevaa uskoa, että kaiken provosoinnin ja kohun rakentamisen rinnalla ihmiset näkevät itselleen hyödylliseksi myös journalismin, joka ikään kuin yleisönsä puolesta ja heitä tasaveroisesti kuunnellen pyrkii selvittämään asioita ja lisäämään ymmärrystä. Ehkä tällaisen journalismin voi – terveesti epäillen – myös kokea luotettavaksi.

Lopuksi

Tässä artikkelissa esitetty analyysi poikkeaa aiemmista kotimaisista medialuottamusta käsittelevistä tutkimuksista (esim. Matikainen ym. 2020; Ojala ja Matikainen 2022; Uutismedia verkossa 2021) siinä, että luottamusta tai sen osatekijöitä ei suhteuteta suoraan väestöön tai demografisiin ryhmiin, vaan väestö jaetaan jo tätä ennen LCA-menetelmän avulla medialuottamukseltaan toisistaan poikkeaviin profiileihin.

Analyysin tuottamat neljä luottamusprofiilia tarkentavat käsitystä medialuottamuksen moniulotteisuudesta ja antavat helposti omaksuttavan yleiskuvan siitä, miten luottamus uutismediaan Suomessa jakautuu. Kyse on kuitenkin vain yhdestä mahdollisesta tavasta ryhmitellä vastaajia. Vastaajien käyttämä 10-luokkainen arviointiasteikko typistettiin analyysissä kolmeluokkaiseksi ja profiilien lukumääräksi valittiin neljä siitä huolimatta, että hienojakoisemmalla asteikolla ja suuremmalla profiilimäärällä olisi saatu tarkempi, joskin vaikeammin tulkittava tulos.

Vaikka artikkelin viitekehyksenä on poliittinen polarisaatio, vastaajien poliittista kantaa oli mahdollista tarkastella ainoastaan vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella. GAL–TAN-ulottuvuutta mittaavat väittämät olisivat antaneet lisävalaistusta profiilien suhteutumisesta tälle poliittisen polarisaation kannalta tärkeälle ulottuvuudelle. Poliittisen polarisaation ja medialuottamuksen riippuvuuden osoittamista vaikeutti myös se, että analyysissä ei muodostunut profiileja, joissa poliittisin perustein olisi ilmaistu luottamusta yksiin ja epäluottamusta toisiin uutismedioihin. Tulkitsin tämän johtuvan siitä, että suomalaiset uutismediat edustavat varsin yhdenmukaista maailmankuvaa. Tämän vuoksi uutismedia kokonaisuudessaan sijoittuu vastakkaiseen positioon sille vaihtoehdoksi asettuvan vastamedian kanssa. Vastamedian käyttö puolestaan on Suomessa edelleen vähäistä, eivätkä vastamediat olleet mukana luottamuskyselyssä, minkä vuoksi ne eivät myöskään näy LCA-profiileissa. Vastamedian käyttäjien osuus on kuitenkin Epäilevien profiilissa selvästi keskimääräistä suurempi (25 % vs. 8 %).

Journalismin tulevaisuuden kannalta on merkityksellistä, ettei missään luottamusprofiilissa journalismille haluttu antaa kovin vahvaa kriittistä ja tulkitsevaa roolia. Sen sijaan keskeiseksi luottamuksen osatekijäksi osoittautui uutisoinnin koettu oikeudenmukaisuus. Tämä antaa tukea oletukselle, että luottamuksessa ja epäluottamuksessa olennaista on, tulkitaanko mediaa sen tarjoaman hallitsevan vai sille vaihtoehtoisen, vastustavan tulkintakehyksen näkökulmasta (Hall 1973). Erityisesti epäluottamuksessa tulee luultavasti esiin myös poliittisen polarisaation affektiivinen ja identiteettipoliittinen puoli. Tältä osin epäluottamus ei perustu ainoastaan median edustamiin ideologioihin ja arvoihin tai luotettavuuden muihin ilmeisiin osatekijöihin, vaan uutismedia koetaan poliittiseksi vastustajaksi myös niistä riippumatta. Tämä tietysti entisestään heikentää uutismedian mahdollisuuksia tavoittaa myös epäilevien luottamus.

Viitteet

1 Kansalaisten valtakunnallisille uutismedioille antamien luottamusarvioiden keskihajonta on kasvanut, ja erityisesti perussuomalaisten kannattajien antamat arviot ovat heikentyneet vuodesta 2007 vuoteen 2019.

2 Green, Alternative, Libertarian – Traditional, Authoritarian, Nationalist.

3 Uutisten käyttöön keskittyvä polarisaatiotutkimus (news audience polarization) tarkastelee sitä, missä määrin yleisöt jakautuvat niin, että tiettyä mielipidettä edustavat ihmiset seuraavat keskimääräistä yleisemmin tiettyjä viestimiä (Fletcher, Cornia ja Nielsen 2020).

4 Suomi on ollut mukana Digital News Report -tutkimukseen vuodesta 2014 alkaen.

5 Luottamusta suoraan mittaava analyysi perustui kysymykseen: ”Miten luotettavina pidät seuraavia valtakunnallisia uutismedioita? (Helsingin sanomat, Ylen uutiset, MTV:n uutiset). Epäsuoraa luottamusta puolestaan mitattiin väittämillä uutismedian totuudenmukaisuudesta, riippumattomuudesta, tasapuolisuudesta ja kyvystä tukea demokraattista keskustelua.

6 Ratkaisun täsmällisyyttä kuvaava eroavuusindeksi (dissimilarity index, DI) kertoo, kuinka suuri osa havainnoista pitäisi siirtää luokasta toiseen, jotta ratkaisu kuvaisi aineistoa täydellisesti. Tämä tulkintani mukaan tarkoittaa, että kussakin luokassa havainnot olisivat tilastollisesti täysin riippumattomia toisistaan. Tähän analyysiin valitun neliluokkaisen ratkaisun eroavuusindeksi on 0,51, eli täydellinen ratkaisu edellyttäisi, että vielä noin puolet havainnoista siirrettäisiin luokasta toiseen. Eroavuusindeksin parantaminen tarkoittaisi kuitenkin profiilien lukumäärän kasvattamista niin suureksi, että ratkaisu ei enää olisi havainnollinen. LCA-ratkaisun kykyä selittää yksittäisten analyysimuuttujien vaihtelua puolestaan kuvataan R^2-tunnusluvulla. Esimerkiksi R^2=0,05 tarkoittaa, että ratkaisu selittää 5 prosenttia muuttujan vaihtelusta. Tähän analyysin valittu ratkaisu selittää minimissään 36 prosenttia (ilmaisjakelulehdet) ja enimmillään 53 prosenttia (maakuntalehdet) luottamusarvioiden vaihtelusta, eli tällä tavalla arvioiden ratkaisu selittää aineistoa kuitenkin varsin hyvin.

7 Latent Gold -ohjelma mahdollistaa muuttujien tulkinnan joko laatueroasteikollisiksi (nominal) tai järjestysasteikollisiksi (ord-fixed). Tässä analyysissä muuttujat tulkittiin laatueroasteikollisiksi olettaen, että asteikon keskimmäinen vaihtoehto on tietyssä mielessä laadullisesti erilainen kuin muut, koska vastaajat voivat merkitä sen myös ikään kuin ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon korvikkeena.

8 Ks. aineistosta tarkemmin Reuters-instituutin Digital News Report -hankkeen verkkosivuilta *www.digitalnewsreport.org*

9 Vastaajien karsiutuminen heikentää hieman aineiston painotuksen osuvuutta. Analyysiin mukaan jääneessä aineistossa painottuu miesten osuus (54 % vs. koko aineistossa 49 %), 35 vuotta täyttäneiden osuus (79 % vs. 75 %) sekä itsensä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle asemoivien osuus (80 % vs. 76 %). Pääasiallisen uutislähteen osalta (taulukko 3) aineistojen erot ovat enimmillään noin 2 prosenttiyksikköä. Erot journalismin tulkinnallista aktiivisuutta koskevissa väittämissä (taulukko 4) ovat enimmillään samoin noin 2 prosenttiyksikköä. Uutisoinnin oikeudenmukaisuutta koskevissa kysymyksissä (taulukko 5) erot ovat enimmillään noin 3 prosenttiyksikköä. Vaikka aineistojen väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä, niillä tuskin juuri on merkitystä tulosten tulkinnan kannalta.

10 Kysyttäessä yleisesti kantaa väitteeseen ”uskon, että useimpiin uutisiin voi luottaa”, vähintään melko samaa mieltä oli 65 prosenttia suomalaisvastaajista täysin tai melko eri mieltä 15 prosenttia. Väitteestä ”uskon, että voin luottaa useimpiin itse seuraamiini uutisiin vähintään melko samaa mieltä oli 73 prosenttia ja täysin tai melko eri mieltä 11 prosenttia suomalaisvastaajista. Näissä luvuissa ovat mukana kaikki 2009 kyselyvastaajaa. (Uutismedia verkossa 2021, 46.) Tämän artikkelin analyysissä mukana olevien keskuudessa (N=1444) luottamus uutisiin yleensä ei poikkea prosenttiyksikköä enempää koko aineistosta (p=.495). Myös erot luottamuksessa itse seurattuihin uutisiin ovat vähäisiä (p=.046). Väitteestä täysin tai melko samaa mieltä olevien osuus on 71 prosenttia ja täysin tai melko eri mieltä olevien osuus 12 prosenttia. Analyysiin valitun joukon voi näin ollen katsoa edustavan uutisiin kohdistuvan luottamuksen osalta varsin hyvin kaikkia kyselyyn vastanneita.

11 Ks. myös Ojala 2021, 2047.

12 On ilmeistä, että vasemmisto-oikeisto-jako ei tällä hetkellä ole keskeisin mediaan kohdistuvaan luottamukseen vaikuttava arvoulottuvuus. Sen sijaan olennaisempi on kansallismielisen konservatiivisuuden ja kansainvälisyyttä arvostavan arvoliberalismin välinen ulottuvuus, joka Suomen puoluejärjestelmässä asettuu etenkin perussuomalaisten ja vihreiden välille. Matikaisen ja kumppanien (2020, 24) tutkimuksessa luottamus Yle-uutisia, Helsingin Sanomia ja MTV-uutisia kohtaan oli yleisintä vihreitä äänestäneiden keskuudessa (91 %) ja vähiten yleistä perussuomalaisia äänestäneiden keskuudessa (40 %).

13 Vastamedian käyttäjiksi tässä luokiteltiin vastaajat, jotka sanoivat seuranneensa joko Uusi MV -lehteä, Kansalaista, Nykysuomea tai Oikeaa Mediaa viimeisen viikon aikana. Alfa-tv lopetti toimintansa marraskuussa 2022.

14 Tässä ei käytetty 3 step -menetelmää, koska aineistosta jätettiin LCA:n jälkeen en osaa sanoa -vastanneet pois. Sen sijaan edellä mainitut en osaa sanoa -vastausten osuudet on laskettu 3 step -menetelmällä.

Kirjallisuus

Andrejevic, Mark. 2013. *Infoglut. How Too Much Information Is Changing the Way We Think and Know.* New York: Routledge.

Aula, Maria-Kaisa. 1992. "Perässä tullaan Amerikka? Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta." *Tiedotustutkimus* 15 (2): 10–23. https://doi.org/10.23983/mv.63707.

Benjamin, Saija ja Katja Vallinkoski. 2021. *Huolena radikalisoituminen: Opas nuorten kanssa työskenteleville.* Helsinki: Kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokus. http://hdl.handle.net/10138/328548.

Bruns, Axel.2019. "Filter bubble." *Internet Policy Review: Journal of Internet Regulation* 8 (4): 1–14. https://doi.org/10.14763/2019.4.1426.

Carlson, Matt. 2018. "The information politics of journalism in a post-truth age." *Journalism Studies* 19 (13): 1879–1888. https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1494513.

Djerf-Pierre, Monika ja Lennart Weibull. 2018. "From public educator to interpreting ombudsman. Regimes of political journalism in Swedish public service broadcasting 1925–2005." Teoksessa *Communicating Politics: Political Communication in the Nordic Countries*, toimittaneet Jesper Strömbäck, Mark Ørsten ja Toril Aalberg, 195–214. Göteborg: Nordicom.

DNR. 2021. Reuters Institute Digital News Report -verkkosivusto. Luettu 21.1.2022. https://www.digitalnewsreport.org/.

Dubois, Elizabeth ja Grant Blank. 2018. "The echo chamber is overstated: The moderating effect of political interest and diverse media." *Information, Communication & Society* 21 (5): 729-745. https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1428656.

Fink, Katherine ja Michael Schudson. 2014. "The rise of contextual journalism. 1950s–2000s." *Journalism* 15 (1): 3–20. https://doi.org/10.1177/1464884913479015.

Fletcher, Richard, Alessio Cornia ja Rasmus Kleis Nielsen. 2020. "How polarized are online and offline news audiences? A comparative analysis of twelve countries." *The International Journal of Press/Politics* 25 (2): 169–195. https://doi.org/10.1177/1940161219892768.

Fletcher, Richard ja Rasmus Kleis Nielsen. 2018. "Are people incidentally exposed to news on social media? A comparative analysis." *New Media & Society* 20 (7): 2450–2468. https://doi.org/10.1177/1461444817724170

Grönlund, Mikko, Juho Ruotsalainen, Jaana Hujanen ja Katja Lehtisaari. 2021. *Uusi kenttä, uudet pelaajat: Paikallismedian johdon näkemyksiä journalismin ja viestinnän rajankäynnistä sekä tulevaisuudesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. http://hdl.handle.net/10138/330345.

Haara, Paula, Esa Reunanen, Matti Näsi ja Janne Kivivuori. 2017. *Väkivalta pirstaloituvassa mediamaisemassa*. Tampere: Tampereen yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0614-4.

Hall, Stuart. 1973. *Encoding and Decoding in the Television Discourse.* Discussion Paper. Birmingham: University of Birmingham. Luettu 12.10.2021. http://epapers.bham.ac.uk/2962/.

Hanitzsch, Thomas, Arjen Van Dalen ja Nina Steindl. 2018. "Caught in the nexus: A comparative and longitudinal analysis of public trust in the press." *The International Journal of Press/Politics* 23 (1): 3–23. https://doi.org/10.1177/1940161217740695.

Isotalo, Veikko, Peter Söderlund ja Åsa von Schoultz. 2020. "Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiirtymät 2003–2019." Teoksessa *Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019,* toimittaneet Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass, 288–306. Helsinki: Oikeusministeriö.

Iyengar, Shanto, Sood, Gaurav ja Yptach Lelkes. 2012. "Affect, not ideology: A social identity perspective on polarization." *Public Opinion Quarterly* 76 (3): 405–431. https://doi.org/10.1093/poq/nfs038.

Kantola, Anu. 2011a. "Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt." Teoksessa *Hetken hallitsijat: Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*, toimitanut Anu Kantola, 17–41. Helsinki: Gaudeamus.

Kantola, Anu. 2011b. "Notkean journalismin nousu." Teoksessa *Hetken hallitsijat: Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa,* toimittanut Anu Kantola, 115–141. Helsinki: Gaudeamus.

Kekkonen, Arto ja Tuomas Ylä-Anttila. 2021. "Affective blocs: Understanding affective polarization in multiparty systems." *Electoral Studies* 72 (102367). https://doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102367.

Kohring, Matthias ja Jörg Matthes. 2007. "Trust in news media: Development and validation of a multidimensional scale." *Communication Research* 34 (2): 231–252.

Koivunen, Anu. 2021. "Managing moods: Media, politicians, and anxiety over public debate." Teoksessa *The Nordic Economic, Social and Political Model: Challenges in the 21st Century,* toimittaneet Anu Koivunen, Jari Ojala ja Janne Holmén, 195–211. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429026690-10.

Korvela, Paul-Erik ja Johanna Vuorelma. 2017. "Teoista sanoihin: Mitkä faktat, mikä totuus?" Teoksessa *Puhun niin totta kuin osaan: Politiikka faktojen jälkeen,* toimittaneet Paul-Erik Korvela ja Johanna Vuorelma, 7–24. Jyväskylä: Docendo.

Kumpu, Ville. 2020. *Ympäristö, politiikka ja julkisuus: Kolme tapaustutkimusta journalistisen julkisuuden rakentumisesta ja merkityksestä ympäristöpolitiikassa*. Tampere: Tampere University Press.

Kunelius, Risto ja Esa Reunanen. 2016. "Changing power of journalism. The two phases of mediatization." *Communication Theory* 26 (4): 369–388. https://doi.org/10.1111/comt.12098.

Kunelius, Risto ja Jari Väliverronen. 2012. "From reporting to storytelling: Mediating the political public sphere in Finland from the 1960s to 2005." Teoksessa *Communication @ Centre.* The ICA Conference Theme Book Series, 215–229. New York: Hampton Press.

Lehtonen, Tommi. 2018. "The concept of alternative facts." Teoksessa *Työelämän viestintä, Arbetslivskommunikation, Workplace Communication, Kommunikation im Berufsleben*, toimittaneet Liisa Kääntä, Mona Enell-Nilsson ja Nicole Keng, 213–224. Vaasa: Vaasan yliopisto. Luettu 21.1.2022. http://www.vakki.net/publications/no9_fin.html.

Manninen, Ville. 2019. Trust and Trustworthy Sourcing in Finnish Online Journalism Divergences in Audience Expectations and Journalists' Practices. JYU Dissertations. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7934-8.

Matikainen, Janne, Markus Ojala, Minna Horowitz ja Johanna Jääsaari. 2020. *Media ja yleisön luottamuksen ulottuvuudet: Instituutiot, journalismi ja mediasuhde.* Helsinki: Helsingin yliopisto. http://hdl.handle.net/10138/319153.

McCutcheon, Allan L. 1987. *Latent Class Analysis.* Sage university paper series on quantitative applications in social sciences 64. Newbury Park: Sage.

Medialiitto. 2017. Valeuutistutkimus 2017. Luettu 21.1.2022. https://www.medialiitto.fi/wp-content/uploads/2020/06/Valeuutistutkimus_14.11.2017.pdf.

Newman, Nic ja Richard Fletcher. 2017. *Bias, Bullshit and Lies: Audience Perspectives on Low Trust in the Media*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. Luettu 21.1.2022. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/201711/Nic%20Newman%20and%20Richard%20Fletcher%20-%20Bias%2C%20Bullshit%20and%20Lies%20-%20Report.pdf.

Noppari, Elina, Ilmari Hiltunen ja Laura Ahva. 2019. "User profiles for populist counter-media websites in Finland." *Journal of Alternative and Community Media* 4 (1): 23–37. https://doi.org/10.1386/joacm_00041_1.

Ojala, Markus. 2021. "Is the age of impartial journalism over? The neutrality principle and audience (dis)trust in mainstream news." *Journalism Studies* 22 (15): 2042–2060. https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1942150.

Ojala, Markus ja Janne Matikainen. 2022. "Heikentynyttä vai eriytynyttä? Suomalaisten luottamus uutismediaan." *Media & viestintä* 45 (1): 44–67.

Reiljan, Anders. 2020. "'Fear and loathing across party lines' (also) in Europe: Affective polarisation in European party systems." *European Journal of Policy Research* 59 (2): 376–396. https://doi.org/10.1111/1475-6765.12351.

Reunanen, Esa ja Kari Koljonen. 2014. *Toimittajan sanansijat*. Tampere: Tampere University Press. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9681-3.

Reunanen, Esa ja Kari Koljonen. 2018. "Not partisans but participants: The quantity and quality of journalistic interventionism in Finnish journalists' professional ethos." *Journalism Studies* 19 (5): 726–744. https://doi.org/10.1080/1461670X.2016.1204940.

Reunanen, Esa ja Risto Suikkanen. 1998. "Latent Class Analysis: Samoilua latentissa tilassa." *Tiedotustutkimus* 21 (4): 50–75.

Robinson, Sue. 2007. "'Someone's gotta be in control here': The institutionalization of online news and the creation of a shared journalistic authority." *Journalism Practice* 1 (3): 305-321. https://doi.org/10.1080/17512780701504856.

Salgado, Susana ja Jesper Strömbäck. 2012. "Interpretive journalism: A review of concepts, operationalizations and key findings." *Journalism* 13 (2): 144–161. https://10.1177/1464884911427797.

Spohr, Dominic. 2017. "Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media." *Business Information Review* 34 (3): 150–160. https://doi.org/10.1177/0266382117722446.

Strömbäck, Jesper ja Frank Esser. 2009. "Shaping politics: Mediatization and media interventionism." Teoksessa *Mediatization, Concepts, Changes, Consequences,* toimittaneet Frank Esser ja Jesper Strömbäck, 3–28. New York: Peter Lang.

Sunstein, Cass R. 2017. *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton ja Oxford: Princeton University Press.

Toff, Benjamin, Sumitra Badrinathan, Camila Mont'Alverne, Amy Ross Arguedas, Richard Fletcher ja Rasmus Kleis Nielsen. 2021a. *Listening to What Trust in News Means to Users: Qualitative Evidence from Four Countries*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. Luettu 30.8.2022. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2021-04/Toff_et_al_Listening_to_What_Trust_in_News_Means_to_Users_FINAL.pdf.

Toff, Benjamin, Sumitra Badrinathan, Camila Mont'Alverne, Amy Ross Arguedas, Richard Fletcher ja Rasmus Kleis Nielsen. 2021b. *Depth and Breadth: How News Organisations Navigate Trade-Offs Around Building Trust in News.* Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. Luettu 3.2.2022. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2021-11/Toff_et_al_Depth_and_Breadth_FINAL.pdf.

Uutismedia verkossa. 2019. *Uutismedia verkossa 2019: Reuters-instituutin Digital News Report. Suomen maaraportti.* Tampere ja Helsinki: Tampereen yliopisto ja Media-alan tutkimussäätiö. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1139-1.

Uutismedia verkossa. 2020. *Uutismedia verkossa 2020: Reuters-instituutin Digital News Report. Suomen maaraportti.* Tampere ja Helsinki: Tampereen yliopisto ja Media-alan tutkimussäätiö. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1610-5.

Uutismedia verkossa. 2021. *Uutismedia verkossa 2021: Reuters-instituutin Digital News Report. Suomen maaraportti.* Tampere ja Helsinki: Tampereen yliopisto ja Media-alan tutkimussäätiö. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2023-2.

Vermunt, Jaroen K. ja Jay Magidson. 2016. *Technical Guide for Latent Gold 5.1: Basic, Advanced, and Syntax.* Version: January 9, 2016. Belmont: Statistical Innovations Inc. Luettu 21.1.2022. https://www.statisticalinnovations.com/user-guides/.

Väliverronen, Jari. 2022. "Political journalism content in a new era: The case of Finnish newspapers, 1995–2015." *European Journal of Communication.* https://doi.org/10.1177/02673231211072662.

Yale, Robert N., Jakob D. Jensen, Nick Carcioppolo, Ye Sun ja Miao Liu. 2015. "Examining first- and second-order factor structures for news credibility." *Communication Methods and Measures* 9 (3):152–169. https://doi.org/10.1080/19312458.2015.1061652.

Yonder. 2021. *Misinformation: A Qualitative Exploration.* Lontoo: Ofcom. Luettu 21.1.2022. https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0010/220402/misinformation-qual-report.pdf.